

ĐẶC ĐIỂM MÔI TRƯỜNG TỰ NHIÊN TRONG QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN KINH TẾ XÃ HỘI

Trải qua gần một thời gian dài chịu ảnh hưởng tàn khốc của chiến tranh, Việt Nam đã trải qua hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ rất tàn khốc với quy mô lớn và kéo dài. Đặc biệt, trong thời kỳ chiến tranh ở Việt Nam trước đây, quân đội Mỹ đã sử dụng nhiều chất độc hóa học tàn phá những cánh rừng, giết chết các loài động, thực vật, phá hoại mùa màng, ảnh hưởng lớn và lâu dài tới sức khỏe và đời sống của người dân Việt Nam.

Những cuộc chiến tranh này đã phá hủy môi trường tự nhiên trên diện rộng, làm ô nhiễm môi trường và đảo lộn hệ sinh thái. Thiệt hại đối với môi trường là quá lớn và khắc nghiệt đến mức các nhà khoa học gọi đó là sự “hủy diệt sinh thái”. Những chất diệt cỏ mà quân đội Mỹ rải xuống Việt Nam với nồng độ cao đã phá hủy thành phần dinh dưỡng trong đất làm đất bị cằn cỗi, dẫn đến sự rụng lá hàng loạt cây rừng tạo nên sự ứ đọng các chất dinh dưỡng trong đất. làm đất nhanh chóng bị xói mòn, rửa trôi, thoái hóa, ảnh hưởng nghiêm trọng đến các loài động, thực vật dưới tán rừng. Cây rừng trút lá, nước cũng bị ô nhiễm, nhiều loài động vật chết vì thiếu thức ăn, hoặc ăn phải chất độc, hoặc không có nơi trú ẩn. Tất cả đã làm mất cân bằng hệ sinh thái. Từ một hệ sinh thái phong phú, đa dạng thay vào đó là hệ sinh thái nghèo kiệt, xơ xác, tiêu điều.

Chiến tranh đã lùi xa, nhưng hậu quả mà nó để lại vô cùng nặng nề, quá trình khắc phục cần nhiều thời gian và công sức. Với sự nỗ lực của Đảng, Nhà nước và toàn xã hội, sự hợp tác giúp đỡ của quốc tế, chúng ta đã dò tìm, thu gom, xử lý nhiều bom mìn, vật liệu nổ, đã bước đầu tái tạo được quỹ đất, ô nhiễm nguồn nước dần dần được khắc phục, hệ sinh thái cũng dần được phục hồi, góp phần đáng kể trong việc cải thiện đời sống, sản xuất của người dân.

Những vấn đề môi trường tự nhiên cổ điển bao gồm tình trạng ô nhiễm môi trường do các chất thải của sinh hoạt đời sống như phân, nước thải bẩn, rác, xác động vật; nạn khai thác, đốt phá rừng bừa bãi do lối sống du canh, du cư, do sự kém hiểu biết và tính tham lam của con người đã dẫn đến suy thoái rừng nghiêm trọng, đất đai bị xói mòn, rửa trôi. Mặt khác, sự gia tăng dân số quá nhanh so với sự phát triển kinh tế - xã hội đã dẫn đến đói nghèo, bệnh tật, suy dinh dưỡng; khai thác, sử dụng bừa bãi, lãng phí các nguồn tài nguyên thiên nhiên, hủy hoại

môi trường. Đó là những vấn đề môi trường cổ điển, là đặc trưng phổ biến của nền văn minh nông nghiệp và trước nông nghiệp.

Vấn đề môi trường tự nhiên hiện đại bao gồm nạn ô nhiễm môi trường do các chất thải của nền sản xuất hiện đại, như các chất thải độc hại, các loại phân bón hóa học, các hóa chất phòng trừ dịch hại, các chất kích thích sự tăng trưởng và phát triển của cây trồng và vật nuôi, các rác thải công nghiệp đủ loại nhập vào Việt Nam,... Ngoài ra, sự cạn kiệt các nguồn tài nguyên thiên nhiên do nhu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa cũng là vấn đề sinh thái - xã hội hiện đại nan giải và phức tạp.

Tuy nhiên, sự phân biệt hai nhóm vấn đề trên chỉ có ý nghĩa tương đối. Trên thực tế, trong từng vấn đề môi trường tự nhiên ở nước ta hiện nay, như cạn kiệt các nguồn tài nguyên thiên nhiên và ô nhiễm môi trường tự nhiên đều mang đậm cả hai dấu ấn cổ điển và hiện đại, nghĩa là có cả nguyên nhân do sự lạc hậu lẫn sự phát triển. Đặc điểm này của môi trường tự nhiên ở nước ta bị quy định bởi trình độ phát triển của xã hội Việt Nam hiện nay, một xã hội đang trong quá trình chuyển đổi từ một nước chủ yếu là nông nghiệp lạc hậu sang một nước công nghiệp phát triển, đang mang trong mình cả yếu tố của nền văn minh nông nghiệp và trước nông nghiệp, lẫn những yếu tố của nền văn minh công nghiệp.

Thực trạng môi trường tự nhiên ở Việt Nam hiện nay cho thấy, đã có đầy đủ những đặc trưng của vấn đề môi trường ở một nước công nghiệp phát triển; trong khi đó, cho đến nay, nước ta vẫn bị xếp vào hàng những nước nông nghiệp lạc hậu, những nước đang trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Cạn kiệt các nguồn tài nguyên thiên nhiên và nạn ô nhiễm môi trường ở nước ta hiện nay cũng nặng nề, nhức nhối và cấp bách không kém gì ở các nước công nghiệp phát triển, thậm chí còn căng thẳng, phức tạp hơn.

Sự xuất hiện ngày càng nhiều những dòng sông bị ô nhiễm, cá chết hàng loạt trên các lưu vực sông. Tại hạ lưu của hầu hết các lưu vực sông ở nước ta, tình trạng suy giảm nguồn nước dẫn đến thiếu nước, khan hiếm nước, không đủ cung cấp cho sinh hoạt và sản xuất đang diễn ra thường xuyên hơn. Chưa kể an ninh nguồn nước đang bị đe dọa từ việc sử dụng nguồn nước ở các quốc gia láng giềng. Bên cạnh đó, vấn đề nhập phế liệu công nghiệp, nhập nông sản có chứa hóa chất độc hại đang diễn ra hết sức phức tạp và khó kiểm soát. Nếu không có biện pháp quản lý chặt chẽ, nước ta sẽ trở thành bãi rác công nghiệp trong một

tương lai không xa. Hiện nay, Việt Nam là một trong năm quốc gia ở khu vực châu Á phải chịu những hậu quả nặng nề do biến đổi khí hậu và nước biển dâng với thời tiết biến đổi bất thường gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến môi trường và đời sống của nhân dân.

Như vậy, những đặc điểm của môi trường tự nhiên nêu trên đã phản ánh đúng trình độ phát triển của Việt Nam hiện nay. Song, điều đó không có nghĩa là con người chịu bó tay ngồi chờ cho sự việc cứ tự nhiên diễn ra. Trong hệ thống “tự nhiên – con người – xã hội”, con người là thành tố có tư duy và ý thức; vì vậy, chỉ có con người với tư cách là một trong những yếu tố quan trọng, quyết định của lực lượng sản xuất mới có khả năng can thiệp vào quá trình tác động qua lại, giữa xã hội và tự nhiên; điều khiển một cách có ý thức mối quan hệ giữa con người với xã hội, giữa con người với tự nhiên

Có thể nói, bảo vệ môi trường tự nhiên có vai trò quan trọng trong phát triển kinh tế xã hội, là điều kiện để thực hiện tăng trưởng xanh và phát triển bền vững

Điều này thể hiện ở những nội dung cơ bản sau:

Thứ nhất, bảo vệ môi trường tự nhiên tức là bảo vệ sức sản xuất, duy trì những yếu tố đầu vào của sản xuất, tạo điều kiện thuận lợi để nước ta tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Thực tế cho thấy, nhiều ngành kinh tế đã được hình thành từ những điều kiện có sẵn của tự nhiên, bảo vệ môi trường tự nhiên sẽ giúp cho việc duy trì các yếu tố đầu vào cần thiết để phục vụ công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Nếu chúng ta biết bảo vệ, khai thác và sử dụng hợp lý những điều kiện thuận lợi mà môi trường tự nhiên mang lại, thì đây thực sự sẽ là cơ sở để nước ta tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa hiệu quả.

Ngày nay, với sự phát triển của khoa học - kỹ thuật và công nghệ hiện đại, con người có thể sáng tạo ra những đối tượng vật chất mới nhưng suy cho cùng để tạo nên chúng, người ta phải lấy từ những vật liệu có sẵn trong tự nhiên. Không có môi trường tự nhiên thì sẽ không có bất cứ một quá trình sản xuất vật chất nào và cũng không có xã hội loài người. Song, khai thác tự nhiên như thế nào là vấn đề quan tâm hàng đầu.

Thứ hai, bảo vệ môi trường tự nhiên sẽ tạo điều kiện để thu hút đầu tư, mở rộng thị trường, tạo điều kiện chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

Bảo vệ môi trường tự nhiên trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa không những sẽ duy trì được quá trình tích lũy vốn ban đầu phục vụ nhu cầu phát triển đất nước, mà còn thu hút đầu tư, mở rộng thị trường, tạo lợi thế so sánh giữa các quốc gia, kết hợp mục tiêu kinh tế với mục tiêu sinh thái nhằm cải thiện dân sinh. Mặt khác, nơi nào có môi trường tự nhiên thuận lợi và có kế hoạch bảo vệ, khai thác hợp lý tài nguyên thiên nhiên thì khu vực đó sẽ dễ dàng hơn trong phân bố lực lượng sản xuất, mở rộng các ngành, nghề so với những khu vực không được thiên nhiên ưu đãi và không có kế hoạch trong bảo vệ, khai thác và sử dụng hợp lý tài nguyên thiên nhiên.

Thứ ba, bảo vệ môi trường tự nhiên chính là bảo vệ thành quả của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, nâng cao chất lượng cuộc sống của nhân dân.

Môi trường tự nhiên có tầm quan trọng đặc biệt đối với cuộc sống của con người và sự phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa của đất nước. Của cải vật chất và tinh thần mà con người khai thác được từ thiên nhiên, môi trường là vô cùng quý giá, nhưng một khi môi trường tự nhiên bị xâm hại thì chính nó lại ảnh hưởng xấu đến cuộc sống của con người, con người sẽ phải gánh chịu những hậu quả hết sức tai hại. Rừng cây, biển cả tới không khí, đất, nước, môi trường đều bị hủy hoại dần sẽ làm khí hậu thay đổi, không khí, nguồn nước, đất đai bị ô nhiễm sẽ phát sinh bệnh tật, nguồn nước ngọt bị cạn kiệt, đất đai, rừng cây bị tàn phá, lũ lụt và các hiện tượng thời tiết cực đoan không chỉ cướp đi của cải mà còn cả tính mạng con người. Bảo vệ môi trường tự nhiên trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam hiện nay có liên hệ chặt chẽ đến phát triển văn hóa, tinh thần của con người, của nhân dân.

Thứ tư, bảo vệ môi trường tự nhiên là điều kiện để tăng trưởng xanh và phát triển bền vững.

Việc bảo vệ môi trường tự nhiên trong phát triển đất nước và hội nhập quốc tế trước hết là sự bảo đảm cho đất nước ta phát triển nhanh và bền vững. Đó là sự phát triển đáp ứng được nhu cầu của hiện tại mà không làm tổn hại đến khả năng đáp ứng nhu cầu đó của thế hệ tương lai trên cơ sở kết hợp chặt chẽ, hài hòa giữa tăng trưởng kinh tế, bảo đảm tiến bộ xã hội và bảo vệ môi trường.

Bảo vệ môi trường nói chung và bảo vệ môi trường tự nhiên nói riêng hiện nay phải hướng tới tăng trưởng xanh và phát triển bền vững. Điểm cốt lõi của chiến lược tăng trưởng xanh là giảm nghèo thông qua việc phát triển kinh tế bền

vững và bảo vệ môi trường bằng việc tăng cường các hệ sinh thái. Nói cách khác, tăng trưởng xanh là sự tăng trưởng đạt được bằng cách tiết kiệm và sử dụng hợp lý, hiệu quả các nguồn tài nguyên và năng lượng để giảm thiểu biến đổi khí hậu và thiệt hại tới môi trường, tạo động lực tăng trưởng mới thông qua nghiên cứu, phát triển công nghệ xanh, tạo cơ hội việc làm, hướng tới sản xuất và tiêu dùng bền vững, sử dụng ít tài nguyên, áp dụng biện pháp sản xuất sạch, xây dựng kết cấu hạ tầng bền vững.

Ở nước ta, mặc dù quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa do Đảng ta khởi xướng được thực hiện chưa lâu nhưng không ít những vấn đề môi trường xuất hiện và đang tác động tiêu cực đến sự phát triển, cụ thể là:

Mặt trái của quá trình đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở nước ta hiện nay đang tác động trực tiếp đến đất đai. Đất đai ở nước ta đang bị ô nhiễm, suy thoái, nghèo kiệt do rừng bị tàn phá, do sự gia tăng của các hoạt động kinh tế như việc sử dụng máy móc cơ giới để làm đất, lợi dụng thái quá các chất hóa học trong phòng, chống sâu bệnh, kích thích tăng trưởng cây trồng và vật nuôi, đã thải bỏ vào đất các chất độc hại vượt quá khả năng phân hủy của chúng.

Quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa phát triển đã và đang lấy đi một diện tích đất canh tác màu mỡ không nhỏ để xây dựng các khu công nghiệp, trong khi các khu công nghiệp lại thường nằm gần khu dân cư nên chất thải công nghiệp đang gây ảnh hưởng nghiêm trọng đến môi trường sống của người dân tại nhiều địa phương. Nhiều nơi người dân đang phải “sống mòn” với chất thải độc hại của các khu công nghiệp. Chưa kể rác thải trong sinh hoạt, sản xuất ngấm trong đất, theo các rãnh nước ng chảy tràn ở nhiều nơi đô thị và làng quê, cuối cùng đổ ra các dòng sông, gây ô nhiễm nghiêm trọng.

Cùng với đất đai, nguồn nước ở nước ta hiện nay cũng đang báo động về tình trạng ô nhiễm và cạn kiệt do chất thải từ sản xuất công nghiệp, từ làng nghề, chất thải từ sinh hoạt của người dân và chất thải y tế hiện nay. Sự phát triển của các làng nghề thủ công ở nước ta với lượng chất thải ngày càng lớn đang làm ô nhiễm nghiêm trọng nguồn nước. Cùng với ô nhiễm từ các làng nghề thì chất thải y tế từ các bệnh viện hiện nay đã và đang đầu độc nghiêm trọng môi trường nước. Rác thải y tế đang được xả vô tư ra môi trường với những băng bông, chai nhựa, kim tiêm, những lọ thủy tinh và các loại rác bệnh phẩm chứa vi rút, vi khuẩn ở dạng mầm bệnh.. Cùng với rác thải, nước thải từ các bệnh viện chưa

qua xử lý đang gây ô nhiễm nghiêm trọng nguồn nước mặt và nước ngầm. Rác thải được chôn lấp, nước thải từ bệnh viện chưa qua xử lý đã xả ra môi trường sẽ thẩm thấu lâu ngày, ảnh hưởng đến mạch nước ngầm mà con người sử dụng trong sinh hoạt hàng ngày. Bệnh tật sẽ tấn công con người khi ăn phải các thực phẩm mang mầm bệnh. Thực tế trên đang đặt ra yêu cầu cấp thiết phải bảo vệ môi trường tự nhiên vì sự sống và sức khỏe của chính con người.

Tài nguyên khoáng sản cũng ngày một cạn kiệt. Hiện tượng lãng phí trong quá trình khai thác, chế biến do công nghệ lạc hậu, do chưa tuân thủ chặt chẽ các quy định trong khai thác, chế biến khoáng sản. Điều này gây nên những tổn thất lớn đến tài sản quốc gia, đảo lộn, phá hoại cảnh quan và các vùng sinh thái. Mặt khác, ô nhiễm môi trường nảy sinh từ quá trình khai thác, chế biến các loại tài nguyên khoáng sản cũng diễn ra nghiêm trọng. Gần đây, do sự kích thích quá lớn về lợi nhuận, các nguồn tài nguyên như than đá, vàng, bạc, đá tự nhiên, đá quý đang bị lực lượng đầu cơ, đầu nậu khai thác tự do, tùy tiện, bất chấp pháp luật phá hoại cảnh quan thiên nhiên, gây khó khăn không nhỏ trong công tác quản lý, bảo vệ nguồn tài nguyên quý giá này.

Bên cạnh nguồn tài nguyên đất, nước, khoáng sản, thì tài nguyên rừng và đa dạng sinh học hiện nay đang ngày càng suy giảm. Quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa hiện nay đang tạo nên một nhu cầu lớn về tài nguyên thiên nhiên khiến nhiều vùng rừng biến thành đất hoang vắng. Tình trạng khai thác cạn kiệt các loại động, thực vật quý hiếm đang diễn ra khá phổ biến gây nên sự mất cân bằng của hệ sinh thái. Thực tế, những trận lũ lụt, hạn hán xảy ra trong những năm qua ở hầu khắp các vùng trong cả nước đã gây nên những tổn thất nghiêm trọng cho con người, nguyên nhân chính là do rừng đầu nguồn bị tàn phá và hoạt động kinh tế của con người không chú ý đến bảo vệ môi trường tự nhiên. Đó thực sự đang là những vấn đề nhức nhối và cấp bách đối với nước ta hiện nay.

Có thể khẳng định, bảo vệ môi trường tự nhiên trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa là một tất yếu khách quan vì sự phát triển bền vững của đất nước. Đây không chỉ là vấn đề của riêng nước ta mà là vấn đề mang tính nhân loại, toàn cầu. Do vậy, con người với tư cách chủ thể sống trong lịch sử, là một bộ phận quan trọng của lực lượng sản xuất phải tìm cách ứng xử với tự nhiên sao cho hài hòa, hợp lý để giải quyết xung đột giữa lợi ích kinh tế với lợi ích môi trường.

Nói cách khác, chất lượng của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, phải bao gồm chất lượng môi trường tự nhiên và ngược lại, chất lượng môi trường tự nhiên phải được đặc trưng bằng khả năng phát triển hiệu quả, bền vững và lâu dài. Bảo vệ môi trường tự nhiên chính là tạo tiền đề, điều kiện thuận lợi để công nghiệp hóa, hiện đại hóa đạt được hiệu quả.

